

Yaşam

S a r g u n A . T o n t

Pastoral...

Çoban ve çevresini düşününce çoğumuzun aklına pırlıl pırlıl akan dereler, yemyeşil çayırlar, meleyen kuzular ve sanki "buların gerçek efendisi benim" edasıyla süürüyü kolaçan eden ve efendisinden başka bir otorite tanımayan çoban köpeği gelir. Bu tür yaşamı işleyen şiir ve diğer sanat eserleri Latince'deki çoban sözcüğünden türeyen "pastoral" şemsiyesi altında tanımlanır. İngilizce'de "pastor" aynı zamanda papaz anlamına da gelir; Papa'nın elinde taşıdığı asanın, İtalyan çobanlarının taşıdığı sopaya çok benzemesinin bir nedeni de budur.

Bizim kültürümüzde çoban Batı'da olduğu gibi sığır veya koyun güdene denir ve değişik anlamlar içerir. Bir yandan çoban, idare eden aydın sınıflara karşı kaba ve cahil halkı simgeler; diğer yandan, Dede Korkut masallarında olduğu gibi nankör, efendisinin kurtarıcısı ve halk kuvvetinin temsilcisi olarak da görülür.

Pastoral şiirin ilk büyük ismi eski Yunanlı Therocricus'tur. Therocricus'tan çok etkilenen Romalı Virgil bu konuda eski çağların en güzel örneklerini vermiş, İngiltere'de Spencer, Milton, hatta Shakespeare de pastoral imajı sık sık kullanmıştır. Spencer'in 1579 yılında yazdığı Shepherd's Calendar (Çobanın Takvimi) çok popüler olmuş, yazar bu eserinde bir taşla iki kuş vurarak "kızım sana söylüyorum gelinim sen anla" kabilinden hükümeti ve özellikle din baskısını dolaylı olarak eleştirmiştir.

William Wordsworth pastoral şiirin en güzel örneklerini vermekle kalmamış, kendisinden önce gelen şairlerin gerçekle pek bağdaşmayan abartılmış pastoral imajını daha gerçeğe yakın bir temele oturtmuş

tur. Bakın Wordsworth'un o fıskıran doğa aşkını Talat Halman o nefis Türkçesiyle bize ne güzel aktarmış:

*Asude varlığımın mayasına karışmış,
Ona nimetler katmış! Sonsuz övgüler azdır
Tabiatın lütfedip kullandığı usuller...*

Wordsworth, "pastoral bir şiir" diye tanımladığı Michael şiirinde ilgisini bir çoban ailesinde odaklar. Michael kırsal hayatı çok

seven bir çobandır ama kendisinden 20 yaş daha genç olan karısından olan oğlu Luke, babasının aksine kentte yaşamak ister ve anne babasının bütün yalvarma yarmasına rağmen köyünü terkederek kente gider. Bu yeni yaşama bir türlü ayak duramayan Luke'un başına gelmeyen kalmaz ve çareyi deniz aşırı bir ülkeye kaçmakta bulur.

Önceki bir yazımızda (Bilim ve Teknik, Kasım 2000) bizde ilk pastoral şiirin Abdülhak Hamit tarafından 1879 yılında yazıldığını ve Sahara başlığını taşıyan bu nefis şiirin konusunun adından da anlaşılacağı gibi çölde yaşayan bedevilerle ilgili olduğunu belirtmiştik. Batıyla karşılaştırıldığında bizdeki gecikmenin nedenlerini anlayabilmek için gelin önce Alexander Pope'un 16 yaşındayken yazdığı Pastorals (1709) şiirine bir göz atalım. Şiir iki çobanın girdiği bir karşılaşmayı anlatır ve taraflardan biri, sürüsüne karşı duyarlılığını şöyle belirtir: "Ben bu ödülü Sylvia için kazanmak istiyorum ama kuzularımı kurban ederek değil. Ama kalbimi feda edebilirim." Fakat bizim için asıl anahtar, diğer çobanın söylediklerinde saklı: "Doğa yas tutuyor, gökler ağılıyor, kuşlar sessiz, çiçeklerin yaprakları kapanmış. Ama Delia güldüğü zaman, çiçekler açar, gökyüzü aydınlanır ve kuşlar öter." Bizim Divan edebiyatımıza bir göz atarsanız orada da benzer ifadeler görürsünüz. Örneğin ismini anımsamadığım bir şairin "Bu yağın yağmur değildir, asuman (gökyüzü) ağlar bana" dizesi veya Rezaizade Ekrem'den şu satırlar:

*Gül hazin sümbül perişan, bağ-ı zarın (bahçenin) şevki yok
Derdnak olmuş hezar-ı nağmakarın
(dertli bülbülün şarkısının) şevki yok
Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok
Türkülerimiz de pek farklı değil:
Meşesiz dağlarda meleyen kuzu
Sürüden ayrılmış dermansız ağlar
Sular kararınca içinde sızı
Kalmış da çobansız kavalı ağlar
Gülsüz bahçelerde bülbül öter mi
Aşık olan garibin derdi biter mi*

Gördüğünüz gibi benzerlikler var ama çok önemli bir ayrıcalık da var: Delia güldüğü zaman çiçekler açıyor, gökyüzü aydınlanıyor ve kuşlar ötüyor; ama bizim Kezban ve Ayşe'lerimiz bir türlü ortaya çıkıp etrafa neşe saçmıyor. Kısacası, bizdeki pastoral eserlerin azlığı, o bir türlü ele geçmeyen hanımlarımızın kabahati olsa gerek!

Tevfik Fikret ve Kemalettin Kamu, modern edebiyatımızda pastora ilk yer veren şairlerimizdendir. İsterseniz gelin Kamu'nun Bingöl Çobanları'na kısaca bir göz atalım:

*Daha deniz görmemiş bir çoban
çocuğuyum.
Bu dağların en eski aşinasıdır soyum.
Bekçileri gibiyiz ebenced buraların,*

*Bu tenha derelerin, bu vahşi kayaların
Görmediği gün yoktur sürü başında bizi
Her gün aynı pınardan doldurup testimizi
Kirlara açılırız çingiraklarımızla.
Okuma yok, yazma yok, bilmeyiz eski yeni,
Kuzular bize söyler yılların geçtiğini,
Arzu başlarımızdan yıldızlar gibi yüksek;
Önümüzde bir sürü, yanımızda bir köpek,
Dolaştırıp dururuz aynı duassılayı.
Her adım uyandırır acı bir hatırayı.*

Şairimiz bundan sonra nasıl babasını kaybettiğini, kuzuyu kurda kaptırdığı yetmiyormuş gibi aynı akşam sevgilisi Suna'nın başka bir köye gelin gittiğini acıklı acıklı anlatır ve monologunu şu sözlerle tamamlar:

*Bir çoban parçasısın olmasan bile koyun
Daima egeceksin başkalarına boyun;
Hülyana karışmasın ne şehir, ne de çarşı,
Yamaçlarda her akşam batan güneşe karşı
Uçan kuşları düşün, geçen kervanları an,
Madem ki kara bahtın adını koydu çoban!*

Robert Kolej'deyken ezberlediğim bu şiir hâlâ hafızamda perçinlidir. İçten gelen duygular sanırım bundan daha güzel ifade edilemez. Ama Wordsworth'ün Michael'ı ile Kamu'nun çobanı arasındaki farka dikkat edin: Biri kent yaşamından nefret ederken diğeri kente gidemediği için kendini kara bahtlı hissediyor! Her neyse, köyden kente akınların son yıllarda gittikçe artışı sadece doğa sevgisinin azlığına bağlamak doğru olmaz tabii. Okullar kentte, fabrikalar kentte, sinemalar kentte...

Kentlerin kırsal yaşama tercih edilmesi nin kaynakları binlerce yıl önceki olaylara dayanıyor. Bundan 10.000 yıl kadar önce tarımın başlaması ve hayvanların evcilleştirilmesi sonucu çiftlikler ve kentler ortaya çıkmış ve hepimizin okulda öğrendiği gibi bu yaşam tarzı eskisine nazaran çok daha rahat ve verimli olduğu için benimsenmiş. Bu varsayım son yıllarda çok topa tutuluyor. Eski fosilleri inceleyen bilim insanları şu şaşırtıcı sonuca varıyor: tarım öncesi in-

sanlar tarım sonrasında nazaran çok daha sağlıklı ve bu farklılık modern zamanlara kadar devam etmiş. Kısacası insanlar, binlerce yıl boyunca kendilerine daha az yararlı bir yaşam tarzı seçmişler. Ama neden? Greg Wadley ve Angus Martin, Australian Biologist (6: 96 - 105, Haziran 1993) dergisinde yayınladıkları bir makalede bu sorunun yanıtının yiyecek bağımlılığında olduğunu savunuyorlar. Sigara ve içki bağımlılığını duymuştuk ama yiyecek bağımlılığı? Meğerse bu konuda çok sayıda bulgu varmış ve listenin başını süt ve tahıl ürünleri alıyormuş. Bu ürünlerde bulunan "exorphin" maddesinin etkileri morfininkine çok benziyormuş. Kimse bu iki maddenin gıda değerini inkar etmiyor, ama bağımlılık yarattıkları da gün gibi ortada. (Biz Türklerde çok yaygın olan "Ben ekmek yemezsem, karnım doymaz" sözünün neden kaynaklandığını şimdi anladınız herhalde.) Ama ette benzer etki yapan bir madde yok. (Et fiyatlarını göz önüne alırsak, bu bakımdan oldukça talihliyiz). O zaman, diyor Wadley ve Martin, insanların avlanmayı, meyva toplamayı terk edip bu tür yaşamı seçmesi olduğu gibi bu bağımlılıktan kaynaklandı.

Bütün bunlar akla bazı önemli sorular getiriyor. Örneğin, gülmenin, sevincin sağlığa olan faydası doktorlar tarafından defalarca kanıtlandığı halde şarkılarımızda, şiirlerimizde hüznün bu kadar yaygın olması acaba daha keşfedilmemiş bir "hüzün bağımlılığından" mı kaynaklanıyor? Bize kalırsa, bu araştırılması gereken bir olay.

Bütün bunlar aklıma Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin, köyüne dönmek isteyen vatandaşların taşıma masraflarını ödemeye başladığı haberini duyunca geldi. Belki de kent bağımlılığı o kadar kuvvetli bir tutku değildir. Belki geriye dönenler arasında biri çıkar da bizlere ağaçlar arasında esen rüzgarı, öten kuşları, açan çiçekleri anlatan neşeli bir şiir yazar veya bir şarkı besteler. Yukarıda da belirttiğimiz gibi elbette çocuğunu üniversitede okutanlar, işi gücü yüzünden kentte yaşamaya mecbur olanlar var; ama bir de ununu elemiş, eleğini asmış, emekli olmuş vatandaşlarımızı düşünün. Eğer belediyeler onların taşıma ücretini verir, ceplerine birkaç kuruş koyarsa kimbilir kaç kişi köyüne döner. Ben dönüş paramı zaten bir kenara koydum; sadece ODTÜ'den emekliliğimi bekliyorum. Darısı sizlerin başına...